

ПАРАМЕТРИ ФОРМИ ВІРШОВАНИХ ТВОРІВ СИЛЬВЕСТРА ЯРИЧЕВСЬКОГО 1900-1909 РОКІВ (СТРОФІКА І РИМУВАННЯ)

Олеся Руснак. Параметри форми віршованих творів Сильвестра Яричевського 1900–1909 років (строфіка і римування).

У статті здійснено аналіз поетичних творів С. Яричевського 1900-1909 років у аспекті строфіки і римування. В окреслене десятиліття поет використав дев'ять видів строф: довівірші, тривірші, катрени, п'ятивірші, шестивірші, семивірші, восьмивірші, десятивірші та сонети, в яких представив широкий спектр схем римування. Рими поета здебільшого точні, різнограматичні, переважно жіночі. Засвідчене використання внутрішньої рими.

Ключові слова: С. Яричевський, поезія, версифікація, строфіка, римування, рядок, верс.

Олеся Руснак. Параметры формы поэтических произведений Сильвестра Яричевского 1900–1909 годов (строфика и рифмовка).

В статье осуществлен анализ поэтических произведений С. Яричевского 1900-1909 годов в аспекте строфики и рифмовки. В данное десятилетие поэт использовал девять видов строф: двустопишия, трехстопишия, катрены, пятистопишия, шестистопишия, семистопишия, восьмистопишия, десятистопишия и сонеты, в которых представил широкий спектр схем рифмовки. Рифмы поэта в основном точные, разнограмматические, преимущественно женские. Зафиксировано использование внутренней рифмы.

Ключевые слова: С. Яричевский, поэзия, версификация, строфика, рифмовка, строка, верс.

Olesya Rusnak. Options form of poetry of Sylvester Yarychevskyy of 1900–1909 years (stropfic and rhyme).

The article is dedicated to analysis of poetic forms of S. Yarychevskyy of 1900-1909 years in the aspect of stropfic and rhyme. In this century the poet used nine kinds of stanzas: two-syllable poems, three-syllable poems, five-syllable poems, six-syllable poems, seven-syllable poems, eight-syllable poems and the sonnets, in which represented the wide range of the rhyme scheme. Rhymes of the poet are mostly exact, in a different manner grammatical, rather female. The application of internal rhyme has been predominated.

Key words: S. Yarychevskyy, poetry, versification, stropfic, rhyme, line, vers.

Сильвестр Яричевський ступив на поетичну стежку ще наприкінці XIX століття і творив по 20-і роки XX століття, особливу активність виявивши у 1900-1909-х роках. Його перу належать біля двохсот віршованих творів. Про віршовану творчість поета писали М. Івасюк [4], М. Ласло-Куцюк [8], Б. Бунчук та О. Любімова [2].

Однак, версифікаційні особливості поезії С. Яричевського вивчені все ще недостатньо, що, безумовно, позначається на повноті уявлення про поетику цього автора взагалі.

Цінною щодо вивчення форми віршованої творчості С. Яричевського є стаття Б. Бунчука та О. Любімової „Віршування Сильвестра Яричевського 90-х років XIX століття”, в якій автори зосереджуються на поетичному матеріалі 90-х років, застосовуючи, крім формального, метод статистичних підрахунків, який уже давно і успішно використовується у світовому віршознавстві. У статті подано важливі спостереження щодо особливостей строфіки та римування поета. Віршознавці констатують, що всі поезії розглянутого часового проміжку – строфічні та римовані. Поет використав шість видів строф, а саме: катрени (більша половина), п'ятивірші, шестивірші, восьмивірші, дев'ятивірші, десятивірші, з канонізованих форм зафіксовано один терциний вірш, секстини та три сонети. У них С. Яричевський репрезентував більше тридцяти схем римування.

Особливої уваги заслуговують принагідні судження про специфіку римування автора. Всі поетові твори цього періоду римовані. Навіть в окремих неримованих рядках (як, наприклад, у поезії „3 пісень вічно нових”, що складається з п'ятивіршів) він намагається компенсувати відсутність прикінцевої рими внутрішньою тавтологічною римою: 1-й рядок: „На білім шляху, широкім шляху”, 6-й рядок: „Товк батько і син, молод ще син”, 11-й рядок: „Він скривить уста – ті сині уста”. Тавтологічні прикінцеві рими *години – години* та *зір – зір* наявні у віршах 90-го року „Передше – тепер” „Часом заглядаю...”. Глибоку риму *вельможна – можна* зафіксовано у поезії „Місто”, а складені – *боліє – красі є та кості – Христос ти* – у творах „Чом голівоньку склонила?” і „Христос на Олімпі”.

Науковці зазначають, що в окремих віршах поет вдається до бідних чоловічих рим: *пора – сна*, *нутра – буття* („Вулкан”), *вони – товкли, тогди – мовчи* („3 пісень вічно нових”), *рве – пре* („Стоїть хатина”), *його – пішло, молотьбу – ту* („Крокодил”), *дві – молоді, уста – молотьба, собі – дві* („Чума”), *знайшли – три, сади – ворони, було – воно, сліпі – пільмі, мені – собі* („Циганська балада”) та

інші Це не кращі рими в поета. До цих „кепських” (за виразом Д. Чижевського) рим додаються ще й такі: *мій – твоїй* („Згадка”), *злягла – вбійма* („3 іскорбних пісень”), *щаслива – нещаслива* („Ти любиш”).

У більшості поетичних творів 90-х років (67%) С. Яричевський чергує чоловічі і жіночі рими. Поезій з лише жіночими римами засвідчено 32%, лише з чоловічими – 5%.

У поета превалюють точні рими (89%), відсоток приблизних (з нетотожними голосними) – 9, неточних (з нетотожними приголосними) – 2. 30 % рим С. Яричевського є різнограматичними, 17% – дієслівними. У більше ніж третині творів (36%) наявна внутрішня рима.

Детальніше зосередимося на строфіці і римуванні С. Яричевського першого десятиліття ХХ століття. Майже всі твори поета строфічні (96,5%) та римовані (99%). Серед строфічних 83,5 % становлять монострофічні вірші, а решта – 16,5% – різнострофічні. С. Яричевський використав такі строфічні форми: двовірш – 7 творів (7,7% від усіх монострофічних віршів), тривірш – 3 (3,3%, є дві терцини), катрен – 43 (47,3%), п’ятивірш – 5 (5,5%), шестивірш – 19 (20,9%, є 3 секстини), семивірш – 2 (2,2%), восьмивірш – 8 (8,8%, є дві октави), десятивірш – 1 (1,1%) і сонет – 3 (3,3%). Усі, крім одного („Кіл у желізі”), поетичні твори письменника римовані (99%), переважає у них системне римування (97,3%).

У двовіршових поезіях С. Яричевського фіксуємо вже апробовані схеми римування:

1. *aa* – у поезії „Лірик” і циклі „Строфи смутку й жалю”;

2. Жіночі рими *AA* маємо у віршах „Вічність” і „Мрія”:

3. Чергування паралельних чоловічих і жіночих рим засвідчено у поезіях „Слів нема...” і „3 дневника безталанного друга”:

В любовному чарі, не раз то було, а
щось притьмом обоє нас в церкву тягло, а

і там на колінах перед образами А
ми клялися твердо присяги словами... (8, с. 115–116)³ А

Серед тривіршевих творів є два з терциною будовою („Вернути б нам” і „Дорогою життя”). Вони написані п’ятистоповим ямбом, мають відповідну терцинну схему римування і „замикаючий” рядок.

Тернарне римування характерне для терцета „В ріднім краю”.

У поета превалюють вірші з катренною формою рядків. У них автор являє широкий спектр звукових перекувів:

1. Римування *АВАВ* характерне для 9 творів (20,9% від усіх катренів).

2. Така ж кількість віршів зі схемою *аВаВ*. Вона наявна у „Пісні-пробудительці”.

3. Парне, суміжне розміщення жіночих рим *ААВВ* засвідчено в поезії „В поранню годину”.

4. *АВВА* – римування, яке фіксуємо у творах „Подих смутку”, „Зимовий обранець” та „Шпитальна година”.

5. Схема *AbAb* характерна для вірша „Вечір”.

6. У творах „Ти питаєш мене...” і „До красної поетки” виділяється така схема римування – *aabb*.

7. У поезії „Весь клубочок” перехресно римуються такі закінчення – *abab*.

8. *аВВа* – ця схема властива віршеві „Надлетів біль”.

9. Парне римування, у якому поєднано жіночі та чоловічі рими (*ААbb*), зафіксовано в поезії „Сирітка на зірку дивилась”.

10. У віршах „Тиха туга” та „До А. К.” наявне неповне римування за схемою *АВСВ*. Для ілюстрації наводимо строфу з твору „До А. К.”:

Весна на личеньку Твойому, А
мелодій повен в Тебе голос, В
чому ж то над чолом погідним С
посивів в Тебе чорний волос? (с. 100). В

11. Також неповне римування, але вже чоловічих рим за схемою *abcb* характерне для поезії „Не співати пісень!...”.

У творчості С. Яричевського цього періоду є твори, в яких він комбінує різні схеми системного римування. Ці комбінації мають такий вигляд:

³ Далі, посилаючись на це видання, у дужках вказуємо лише сторінку.

1. Катрени байки „Буря” з парним, паралельним римуванням жіночих рим чергуються з такими ж катренами, але вже з чоловічими римами – ААВВ і ссdd;

2. Цікавим є поєднання рим такого зразка в “Елегії”:

М'які, сріблисті місячні струї, А
неначе любки легкі поцілуї, А
пестять мою понурую задуму, В
згадок наводять рій. d

Так жалібно заглядають в душу, С
що тяжко, гірко сумувати мушу, С
бо от, з'являєсь серед мислей тлуму В
вік молодечий мій (с. 71). d

3. Поезія „Хотіла стоптати” складається з двох катренів із схемами римування АВВА і dCCd;

4. Вдало переплітає С. Яричевський схеми парного, перехресного римування з неповним в поемі „Опир”:

А хоч гарно отут, хоч лящить соловій а
у глибоку нічну тишину, b
не відважусь піти я там, Боженьку мій!, a
за ніжку на світі ціну. b

Бо при брамі самій там небіжчик стоїть c
і сумними очима кида, d
хто лише надійде, того зараз спійме k
і живцем з нього серце з'їда (с. 172). d

5. В першій частині вірша „Казала ти...” засвідчено перехресне і кільцеве римування, а в другій – суміжне;

6. АВАВ, CDDC і eeff – такі схеми роташування рим засвідчено в поліметричній композиції „Amor Satyrus”;

7. Всі види рим – чоловічі, жіночі, дактилічні – застосував С. Яричевський в поліметричній конструкції „3 гірких правд”. В ній автор подає такі схеми римування: в першій частині – a'b'a'b', в другій – CCDD, в третій – eeFF, GGHH і jkkk.

П'ятивіршову будову мають п'ять творів окресленого періоду (5,5% від усіх монострофічних творів). У кожному з них фіксуємо „своє римування”:

1) АВВАС. Так розміщені рими в поезії „3 днів трагедії”. Останній рядок цієї строфи дублюється в наступній.

2) Схема АВВАА характерна для вірша „Межи нами”. У строфах наявне повторення першого та останнього рядків.

3) ААВВВ. Таке розміщення рим засвідчено в поезії „Бурлака”:

Мандрує шляхами безхатній бурлака, А
а думка у серці усе та однака: А
– Немає у мене ні хати, ні роду, В
Самий, як берізка в тяжкую негодую, В
Хоть з моста у воду! (с. 136). В

4) Чергування чоловічих та жіночих рим за схемою АbАbА фіксуємо у поетичному творі „Мрія-надія”. С. Яричевський знову використовує прийом повторення першого та останнього рядків строфи.

5) П'ятивірші поеми „Бегеба” мають римування за схемою ААbбА, але в 21-ому – 25-ому рядках засвідчено зміну чоловічих рим на жіночі – CCDDC.

Серед шестирядкових творів наявні три секстинні (21%). Схеми римування у них такі:

1) АВАВСС – „Вгору серця!”;

2) АbАbСС – „Коли побачиш”, „Декадентам”.

У шестивіршах фіксуємо також схеми парного римування чоловічих рим – aabbcc („Воскресіння”, „Устань, Прометею!”, „Вставай, Україно!”), жіночих закінчень – ААВВСС („Тихе

щастя”, „В неволі”) та чергування чоловічих і жіночих рим – aaBVcc („Невиспівані пісні”). Засвідчено три типи тернарного римування:

- 1) AABCCB („Не жаль мені...”);
- 2) AAbCCb (балада „Мамина слізка”);
- 3) aaVccB („Сумна палата”).

Для решти шестивіршів характерні такі схеми римування: AbdAbd („Дитя-Ефемерид”), ABCABC („Сестра милосердя”), AbAbCC („Ангел-убійник”), ABAААВ („Де те щастя?”), АВВАСС („Присяга”), АВВAAA („Великодні дзвони”) та aBVCCa („Великоміська ідилія”, перший та останній рядки однакові).

У двох семивіршах представлені різні схеми звукових перегуків. У поезії „І знову май!” маємо лише чоловічі (abcbsaa), а в поетичному творі „Карпатський медвідь у Шенбруні” наявні лише жіночі рими (ABCBCDD).

Твори „Аматорка села” та „В альбом М.” за своєю будовою є октавами, оскільки написані п’ятистоповим ямбом і мають відповідно такі схеми римування – aBaBCDCD та АВАВCDСD. Для восьмивіршів С. Яричевського характерне також парне, суміжне римування чоловічих рим за схемою aabb, що засвідчено у віршах „Була колись весна”, „Гімн”, та жіночих рим – ААВВ (байка „Віл та муха”). Парне, перехресне римування чоловічих рим фіксуємо у вірші „В теорії – так, але в практиці – ні!” (abab). Байка „Билина” має своєрідне розміщення жіночих рим за схемою АВВССDDA, де рима А виконує „опоясуючу” функцію.

У першому десятилітті ХХ століття С. Яричевський написав тільки один неримований твір – це білий восьмирядковий вірш „Кіл у залізі” (0,9% від усіх творів окресленого періоду).

У всьому спектрі строфічних форм вирізняється один десятивірш, який характерний для твору „Поклін родині”. Рядки в цій поезії римуються за схемою aBaVcDcDEE.

Три твори (2,6%) мають форму сонета – „Все в мене на очах”, „Братові Левкові на вічну дорогу” та „До себе”. Тут фіксуємо такі схеми розміщення рим – АВВА CDDC EEN HGG, АВВА CDDC EGE GEZG та АВВА CDDC EEE FFF.

Сімнадцять поетичних творів (16,5% від усіх строфічних) мають різнострофічну будову. С. Яричевський вдається до різноманітних способів поєднання строфічних форм, як ось:

- 1) Шестивірш + катрен – „Срібні ночі”, „Поезіє, де ти?”;
- 2) Тривірш + катрен – „Родися, Месіє!”;
- 3) 12-рядкова строфа + катрен – „Недоспіви розпуки”;
- 4) Шестивірш + п’ятивірш + восьмивірш – „Молитва”;
- 5) Шестивірш + п’ятивірш – „Прилинь, прилинь”, „Пісня воскресіння”, „Як пісня грає!”, „Як пташка в клітці”;
- 6) Шестивірш + тривірш – „Огняна рука”;
- 7) П’ятивірш + тривірш – „В погоду й негоду”;
- 8) Десятивірш + шестивірш + катрен – „Ессе amorem”;
- 9) Катрен + дистих – „Діти розпуки”;
- 10) Шестивірш + десятивірш – „Обнови!”, „Віритель і довжник”;
- 11) Шестивірш + катрен + п’ятивірш – „Хрести”.

Чотири віршовані твори нашого поета астрофічні за своєю будовою („Чаю воскресіння”, „Слава”, „Гімн до чоловіка”, „Ver sacrum novum”), що становлять 3,5% від усіх поезій цього періоду. Фігурний вірш „Ver sacrum novum” має довільне римування з холостими римами.

У 6% віршів засвідчено внутрішню риму. У творі „Недоспіви розпуки” внутрірядкове співзвуччя наявне у двох рядках: „... у блисках лун, хмар срібних рун...”, „... і шепче в грудь: ти не забудь...”. Внутрішню тавтологічну риму застосував автор у вірші „Сирітка на зірку дивилась”: „... світи, моя зірко, світи! збуди мою долю, збуди!” [97]. У поезії „Надлетів біль” в перших та останніх рядках кожної зі строф є внутрішнє римування. Наведемо дві перші строфи:

*Надлетів біль з сніжистих піль
зв’ялив чудові цвіти,
дерев зморозив віти
той дикий біль сніжистих піль.*

Та сонця чар надплив з-за хмар

*і встали цвіти тишині,
позацвітали вишині,
підняв їх чар з-за срібних хмар... (с. 90–91).*

У другій строфі вірша „Як я, бувало...” також фіксуємо внутрішньорядкову риму: „... мене стягнути в тото болото...”. Внутрішнє римування властиве двом строфам поеми „Опир”:

*Бо при брамі самій там небіжчик стоїть
і сумними очима кида,
хто лише надійде, того зараз спійме
і живцем з нього серце з’їда (с. 172).*

[...]

*Я нещасний бідак й поза гробом бурлак,
Навіть серця у груди нема!
бо розбили мені ненажери лихі
за нікчемну клаптинку майна! (с. 173).*

У більшості поетичних творів (47,7%) С. Яричевський використовує лише жіночі рими. Лише чоловічі рими характерні для 12,8% поезій. Чоловічі рими чергуються з жіночими у 38,5% віршів, а звертання до чоловічих, жіночих і дактилічних рим засвідчене в одному творі (0,9%).

Рими у С. Яричевського першого десятиліття ХХ століття такі: точні – 82,4%, приблизні – 12%, неточні – 5,6%.

За частиномовною приналежністю рими розподіляються таким чином: різнограматичні – 62,2%, дієслівні – 37,8%.

Отже, на початку ХХ століття у С. Яричевського превалує строфічний вірш. Астрофічні форми зафіксовано лише у чотирьох творах. Найпродуктивнішою є чотиривіршова структура. Частка таких творів поступово зменшується від 55,6% у 90-х роках ХІХ століття до 35,7% у означений період. До числа „улюблених” строф С. Яричевського можна віднести п’ятивірш та шестивірш.

Постійно вдавався поет й до сонетної форми, причому він майже не повторював апробовані схеми римування, ніби навмисно намагався у кожному сонеті використати оригінальні „римові сплети”.

На початку ХХ століття С. Яричевський кілька разів звернувся й до інших твердих строфічних форм – терцини, секстини та октави.

С. Яричевський представив більше тридцяти схем римування. Досить чітко простежується динаміка розвитку рими поета: частка точних рим коливається від 89% наприкінці ХІХ століття до 82,4% на початку наступної епохи. Стрімко зростає кількість дієслівних рим: від 17% – до 37,8%. Подібне явище характерне і для різнограматичних рим: 30% – 62,2%. Незначною залишається частка поезій з неперіодичною внутрішньою римою.

Одержані дані є матеріалом для порівняння з аналогічними даними щодо віршування інших авторів кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Література

1. Бунчук Б. У віршувальній роботні Сильвестра Яричевського / Б. Бунчук // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство : Збірник наукових праць з нагоди 60-річчя доктора філологічних наук, професора Микола Ткачука / За ред. д. ф. н. Поплавської Н. М. – Тернопіль : ТНПУ, 2009. – Вип. 27. – С. 229–236.
2. Бунчук Б. Віршування Сильвестра Яричевського 90-х років ХІХ століття / Б. Бунчук, О. Любімова // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов’янська філологія. Збірник наук. праць. Вип. 394–398. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 159–166.
3. Гаспаров М. Л. Современный русский стих. Метрика и ритмика / М. Л. Гаспаров. – М. : Наука, 1974. – 487 с.
4. Ивасюк М. Г. Писатель-демократ Сильвестр Яричевский. Жизнь и творчество : автореф. дисс.... канд. филол. наук / М. Г. Ивасюк. – Одесса, 1977. – 26 с.
5. Качуровський І. Строфіка / Ігор Качуровський. – К. : Либідь, 1994. – 156 с.
6. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття / Н. В. Костенко. – К. : Либідь, 1993. – 232 с.
7. Сидоренко Г. К. Від класичних нормативів до верлібру / Г. К. Сидоренко. – К. : Вища школа, 1980. – 182 с.
8. Яричевський С. Твори: В 2 т. – Т.1. / Сильвестр Яричевський. – Бухарест : Критеріон, 1977. – 301 с.